

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ*

Ἡ πόλη τῶν Σερρῶν ἀναφέρεται γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία στίς ἀρχές τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα. Ὁ Ἡρόδοτος τήν ἀναφέρει ὡς «Σίρις ἢ Παιονική» καί τούς κατοίκους της ὡς Σιροπαῖονες, ἐνῶ ὁ Θεόπομπος ὡς Σίρρα. Ἡ ὀνομασία Σίρις εἶναι θρακική καί πολύ πιθανόν νά προέρχεται ἀπό τήν λέξη Σίριος Ἡλιος. Ὁ Τίτος Λίβιος τήν ἀναφέρει ὡς Σίραι. Κατά τούς βυζαντινούς χρόνους ἀπαντᾶ ὑπό διάφορες γραφές, ὡς Σέρραι, Σύρα, Φέρραι καί Φαραί. Οἱ Βυζαντινοί συγγραφεῖς τήν ἀποκαλοῦν «μέγα καί θαυμαστό ἄστυ», «μητρόπολιν», «ἀρίστην», «ἰσχυράν» κλπ. Μέ τό ὄνομα Σέρραι ἡ πόλη μνημονεύεται ἀπό τόν 5ο αἰώνα μ.Χ. (Πρακτικά Συνόδου Χαλκηδόνος), ὅποτε ἦταν σημαντική πόλη μετά φρουρίου.

Κατά τόν Μεσαίωνα ὑπέστη πολλά δεινά ἀπό τούς Οὐννους, τούς Γότθους, τούς Κατελάνους, τούς Φράγκους, τούς Σέρβους καί τούς Βουλγάρους, ἀλλά μέ τόν καιρό ἔγινε μία ἀπό τίς ὠραιότερες πόλεις τῆς 7ης Ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ἀπό τό ὁποῖο τήν ἀπέσπασαν οἱ Τούρκοι τό 1383 καί τήν διατήρησαν ὑπό τήν κατοχή τους μέχρι τό 1912, ὅποτε κατελήφθη προσωρινά ἀπό τούς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι, ὑποχωρώντας τό θέρος τοῦ 1913 πρό τοῦ προελαύνοντος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τήν πυρπόλησαν, ἀφοῦ προηγουμένως τήν λεηλάτησαν.

Ἡ πολύπαθη πόλη τῶν Σερρῶν σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς μακροαίωνης δουλείας της, ἀπό τήν ἄλωσή της ἀπό τούς Τούρκους τό 1383 μέχρι τήν ἀπελευθέρωσή της τήν 29η Ἰουνίου 1913 ἀπό τά Ἑλληνικά στρατεύματα, ὑπῆρξε ἐθνική ἔπαλξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τό μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Κατά τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας οἱ Σέρρες ἀναδείχθηκαν σέ σπουδαῖο ἐμπορικό καί διακομιστικό κέντρο, λόγω τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους καί τῆς ποικιλίας τῶν παραγομένων γεωργικῶν καί κτηνοτροφικῶν προϊόντων, μέ ἀποτέλεσμα νά συγκεντρώνουν ἐμπόρους καί ἀγορα-

* Ὁμιλία πού ἔγινε στίς 13 Δεκεμβρίου 1995 στήν Ἀθήνα, στήν αἴθουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἑστίας, μέ τήν εὐκαιρία ἐκθέσεως ζωγραφικῆς Σερραίων καλλιτεχνῶν.

στές απ' ὄλο τόν κόσμο. Τά σερραϊκά ἐργαστήρια τῆς χρυσοχοΐας καί τῆς ὑφαντικῆς ἦσαν ξακουστά, οἱ δέ ἐβδομαδιαῖες ἀγορές καί πανηγύρεις συγκέντρωναν κόσμο ἀπό ὀλόκληρη τήν Εὐρώπη.

Ἐνα τόσο σημαντικό ἐμπορικό κέντρο ἦταν ἀδύνατο νά μὴν ἐπηρεασθεῖ ἀπό τά ρεύματα τοῦ διαφωτισμοῦ πού ἐπικρατοῦσαν τότε στήν Εὐρωπαϊκή Ἠπειρο. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Σέρρες ἀναδείχθηκαν σέ σπουδαῖο πνευματικό καί ἐκπαιδευτικό κέντρο τῆς Μακεδονίας, ιδιαίτερα κατά τήν τελευταία περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. Ὅπως ἀναφέρει ὁ ἱστοριοδίφης Γιώργος Καφταντζῆς, στίς Σέρρες, κυρίως ἀπό τόν 17ο αἰώνα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀνυψώθηκε ἡ Παιδεία καί καλλιιεργήθηκαν ἐντατικά τά Γράμματα. Περιφημες ἦταν οἱ Σχολές τῶν Σερρών, πού συνετέλεσαν στήν ἀνάπτυξη σπουδαιοτάτης πνευματικῆς κινήσεως. Σ' αὐτές διδάξαν κατά καιρούς πολλές φωτεινές προσωπικότητες. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι γιά τήν ἰδρυση καί τή συντήρηση τῶν σχολείων βοήθησαν οἰκονομικά πολλοί Σερραῖοι εὐεργέτες.

Στίς Σέρρες ἰδρύθηκε καί λειτούργησε τό πρῶτο σέ ὅλη τήν υπόδουλη, ἀλλά καί τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, Ἑλληνικό Διδασκαλεῖο. Ἐπίσης, ἰδρύθηκαν καί λειτούργησαν τά περιώνυμα Σερραϊκά Σχολεῖα, στά ὁποῖα δίδαξαν ἐξέχοντες διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ἀπό τό Διδασκαλεῖο τῶν Σερρών ἀποφοίτησε μέγάλος ἀριθμός διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι διασκορπισθέντες σέ ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα ἔγιναν ἐθνικά ὄργανα διαφωτισμοῦ καί ἀφυπνίσεως τοῦ Γένους καί κήρυκες τῶν Ἑλληνοχριστιανικῶν ιδεῶν τῆς Φυλῆς μας.

Σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας οἱ Σερραῖοι δέν ἔπαιψαν οὔτε στιγμή νά ἀγωνίζονται γιά τήν ἐθνική τους ἐπιβίωση καί τή διάσωση τῆς θρησκείας καί τῆς γλώσσας τους, μέ ἀκμαῖο τό ἐθνικό τους φρόνημα.

Κατά τούς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 ἤδη εἶχε ἰδρυθεῖ Ἑλληνικό Σχολεῖο στίς Σέρρες στό ὁποῖο, ἐκτός τῶν ἄλλων, δίδαξε καί ὁ ὄνομαστός ἐκπαιδευτικός καί λόγιος Μηνᾶς Μηνωῖδης, ὁ ὁποῖος εἶχε διδάξει στό Παρίσι καί τή Θεσσαλονίκη. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στό Μελένικο, ἀπό τά πρῶτα ἀκόμη χρόνια τοῦ 19ου αἰώνα, ὑπῆρχε Ἑλληνικό Σχολεῖο, στό ὁποῖο, ἐκτός τῶν ἄλλων μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἀναδείχθηκαν σέ ἐξέχοντες ἄνδρες, φοίτησε καί ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης, ὁ διακεκριμένος καί ἀκέραιος ἐκεῖνος δικαστής, λόγιος καί πολιτικός.

Μέ πρωτοβουλία τοῦ Μητροπολίτου Σερρών Γρηγορίου Φουρτουνιάδη εἶχε ἰδρυθεῖ στήν πόλη τῶν Σερρών καί εἰδικό σχολεῖο, στό ὁποῖο

είχε εισαχθεί και εφαρμοζόταν ή πρωτοποριακή για την εποχή εκείνη αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας.

Τὴν 3η Μαρτίου 1870 ιδρύθηκε ὁ «Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος» Σερρῶν, τοῦ ὁποῦ προταρχικὸς σκοπὸς ἦταν ἡ βελτίωση τῆς ἐκπαιδύσεως τῶν Σερρῶν καὶ ἡ διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἑλληνοπρεποῦς παιδείας ἀντίδραση κατὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ πανσλαβισμού καὶ τῆς προσπάθειας ἐκβουλαγρισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Πέραν τούτων, ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος σπούδαζε μὲ ὑποτροφίες διδασκάλους στὶς Σέρρες, τὴν Ἀθήνα καὶ ἄλλοῦ, ἵδρυσε διδασκαλεῖο ἀρρένων, οἰκοτροφεῖο, βιβλιοθήκη καὶ τυπογραφεῖο, ἔκτισε σχολεῖα κλπ. Ὁ Σύλλογος ἀνέπτυξε γενικῶς λίαν ἀξιόλογη πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση, δίδοντας καὶ θεατρικὲς παραστάσεις πρὸς ψυχαγωγία τῶν κατοίκων. Ψυχὴ καὶ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ὑπῆρξε μέχρι τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1885 ἐπισυμβάντος θανάτου του, ὁ ἱατρός Ἰωάννης Θεοδώριδης, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε μεγάλη ἐθνικὴ δράση καὶ μὲ τὴν ἀκάματη προσπάθειά του καὶ τὴν ἐν γένει δραστηριότητά του συνετέλεσε ὥστε ὁ Σύλλογος νὰ ἀποκτήσει πανελλήνια φήμη. Ἡ διεύθυνση τοῦ Διδασκαλεῖου τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἀνατέθηκε στὸν Δημήτριο Μαρούλη, ἐξέχοντα ἐκπαιδευτικὸ καὶ λόγιον.

Ἐκτὸς τῆς δράσεως τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ιδρύσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διδασκαλεῖου, ἀπὸ τὸ ἔτος 1880, χάρις στὸν Ἰωάννη Δέλιο, τὰ σχολεῖα τῆς Κοινότητος τῶν Σερρῶν ἀναδιοργανώθηκαν πλήρως καὶ ἐπὶ πλέον ιδρύθηκαν Κεντρικὸ Νηπιαγωγεῖο καὶ Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο, τὸ ὁποῖο ἀργότερα μετονομάσθηκε «Γρηγοριάς», ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου τῆς Κοινότητος Γρηγορίου Κωνσταντίνου Ρακιντζῆ.

Ἐκτοτε τὰ σχολεῖα τῶν Σερρῶν, ὡς πρότυπα Ἑλληνικὰ Ἐκπαιδευτήρια, συγκέντρωναν μαθητὲς ὄχι μόνον ἀπὸ τίς ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία, οἱ δὲ ἀπόφοιτοι τῶν Σχολῶν αὐτῶν, γαλουχηθέντες μὲ τὰ νάματα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, διασκορπίσθηκαν ἀνά τὰ πέρατα τοῦ ὑποδούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ, μεταλαμπαδεύοντες τὰ φῶτα αὐτῆς. Ἔτσι οἱ Σέρρες, πρὶν ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφή τους, τὸ 1913, εἶχαν περὶ τοὺς 2.500 μαθητὲς, ἄρρενες καὶ θήλειες, διδασκομένους ἀπὸ 40 καὶ πλέον διδασκάλους.

Δέν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὰ περιώνυμα Ἐκπαιδευτήρια τῶν Σερρῶν δίδαξαν ἐξέχοντες διδάσκαλοι. Ἔτσι, στή

Σχολή τῶν Σερρών, δίδαξαν, μεταξύ ἄλλων, ὁ Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος, ὁ Ἀναστάσιος Πώπας, ὁ Σπύρος Ἰωάννου, ὁ Ἐμμανουήλ Φωτιάδης, ὁ Μηνᾶς Μηνωΐδης, ὁ Ἀδάμ Ζαπέκος, ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, ὁ Ἰωάννης Δέλιος, ὁ Ἀθανάσιος Φυλακτός, ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου καί ἄλλοι, ἐνῶ στό Παρθεναγωγεῖο Σερρών δίδαξαν, μεταξύ ἄλλων, καί οἱ Ἰωάννης Τσικόπουλος καί Εὐάγγελος Στράτης, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπό τό Ροδολεῖβος.

Οἱ Σχολές τῶν Σερρών, ἀμιλλώμενες τίς περίφημες Σχολές τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Κοζάνης, ἀπό τό 1870 καί ἐφεξῆς ἀπετέλεσαν τό ἐθνικό καί ἐκπαιδευτικό φυτώριο καί ἐπάνδρωναν μέ τούς ἀποφοίτους τους τά σχολεῖα ὄχι μόνο τῆς Μακεδονίας, ἀλλά καί τῆς Θράκης καί τοῦ Πόντου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Κύπρου καί ἄλλων περιοχῶν, ἀκόμη καί τῶν Ἀθηνῶν.

Γιά τήν κατάσταση τῆς Παιδείας στίς Σέρρες κατά τήν τουρκοκρατία δέν ὑπάρχουν ἄλλες πληροφορίες, ἐκτός ἀπό τή μαρτυρία τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ καί γεωγράφου Χατζῆ-Κάλφα, ὁ ὁποῖος στούς «Γεωγραφικούς του Πίνακας» ἀναφέρει ὅτι οἱ Σέρρες ὀνομάζονταν «πόλις σοφῶν», ὑπονοώντας προφανῶς τή φήμη πού εἶχαν ὡς πόλις, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι οὐδέποτε ἔπαυσαν νά καλλιεργοῦν τά Γράμματα καί νά λατρεύουν τίς Μοῦσες.

Τό ἀνεκτίμητο «Χρονικό τοῦ Παπασυναδινοῦ» ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγή, ἀπό τήν ὁποία προκύπτει ὅτι ὄχι μόνον στήν πόλη τῶν Σερρών, ἀλλά καί στά χωριά ἀκόμη, κατά τίς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα, ὑπῆρχαν διδάσκαλοι, ἱερωμένοι κατά τό πλεῖστον.

Ἐκτός ἀπό τήν πόλη τῶν Σερρών, σπουδαιότατο κέντρο τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐπί τουρκοκρατίας ὑπῆρξε καί ἡ Ἀλιστράτη, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τότε σπουδαῖο κέντρο τῆς περιοχῆς καί μία ἀπό τίς πλέον σημαίνουσες Ἑλληνικές Κοινότητες τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Στήν Ἀλιστράτη κατά τήν περίοδο αὐτή λειτουργοῦσε ἡ περίφημη «Κεντρική Ἑλληνική Σχολή», ισότιμη μέ Ἀνωτέρα Σχολήν, μέ μαθητές ἀπ' ὅλη τήν ἐπαρχία τῆς Ζίχνης. Τήν ἴδρυση τῆς Σχολῆς αὐτῆς στήν Ἀλιστράτη ἐπέβαλαν τότε κυρίως οἱ δημιουργηθεῖσες πνευματικές ἀνάγκες τῶν ἐπαρχιῶν Φυλλίδος καί Παγγαίου, μετά τήν πνευματική ἀναγέννηση τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους ἐν γένει κατά τόν 18ο αἰῶνα. Ἡ Σχολή αὐτή, μοναδική στό πολυπαθές ἐκεῖνο τμήμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, γρήγορα ἔγινε ἐφάμιλλη τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν Σχολῶν τῆς Μακε-

δονίας και ανέδειξε την 'Αλιστράτη φωταυγή πνευματική του Γένους έ-
στία.

Η περίοδος της μεγίστης ακμής της «Κεντρικής Έλληνικής Σχολής» 'Αλιστράτης είναι η δεκαετία 1840-1850, κατά την όποία η φήμη της υπε-
ρέβαλε και αυτήν της Σχολής των Σερρών, η όποία μέχρι τότε κατείχε
τά πρωτεία.

Στήν περιώνυμη αυτή Σχολή της 'Αλιστράτης διετέλεσαν σχολάρχες
οι Δημήτριος Καλαμβρακίδης, εκ Μελενίκου, 'Ιωάννης Χαρίδημος, Χρι-
στόφορος Προδρομίτης, 'Αστέριος Γούσιος, Χαρίλαος Παπαντωνίου και
Διόδωρος Κάρατζης.

Παράλληλα προς την Κεντρική Έλληνική Σχολή, κατά τή δεύτερη
πεντηκονταετία του 19ου αιώνα (1850-1900) και επί πολλά χρόνια αργό-
τερα, λειτουργούσαν στην 'Αλιστράτη έννεατάξιο 'Αρρεναγωγείο και έ-
ξατάξιο Παρθεναγωγείο με Νηπιαγωγείο και Οικοτροφείο, τό όποιο είχε
ιδρυθεί από τον Μητροπολίτη Φιλίππων, Δράμας και Ζιχνών Χρυσόστο-
μο Καλαφάτη.

Τό ότι η 'Αλιστράτη κατά τούς χρόνους της τουρκοκρατίας είχε πρω-
τοστατήσει στην ύποστήριξη των Γραμμάτων και στην ανάπτυξη πνευμα-
τικής κινήσεως σε όλη την περιφέρεια Δράμας και Ζιχνών, μαρτυρείται,
έκτός των άλλων, και από τή δράση πού είχε αναπτύξει η Συντηρητική
'Αδελφότης 'Αλιστράτης «'Αμφίπολις». Όπως προκύπτει από Καταστα-
τικό της πού διασώθηκε, με χρονολογία 26 Δεκεμβρίου 1874, η 'Αδελφό-
της αυτή είχε ως σκοπό «τήν διάσωσιν του καθεστώτος έν τοίς χριστια-
νικοίς χωρίοις του τμήματος Ζίχνης διά της διαδόσεως των Έλληνικών
Γραμμάτων...».

Θά πρέπει νά αναφέρουμε ακόμη ότι η 'Αδελφότης «'Αμφίπολις»
συνεργαζόταν στενά και μέ τον «Δραματικό Όμιλο 'Αλιστράτης», ό ό-
ποιος παρουσίαζε θεατρικά έργα έθνικου περιεχομένου.

Έξ άλλου, δέ θά πρέπει νά παραλείψουμε νά αναφέρουμε ότι επί
τουρκοκρατίας μία από τίς κυριώτερες πνευματικές έστίες του Έλληני-
σμου της Μακεδονίας και ειδικώτερα της περιφέρειας των Σερρών υπήρ-
ξε και τό Μελένικο, τό όποιο μέ την έλληνοχριστιανική του ακτινοβολία,
τή βυζαντινή του παράδοση, τίς εβδομήντα περίπου εκκλησίες του, τά
τέσσερα περιώνυμα Έλληνικά σχολεία και τά όνομαστά σωματεία του,
υπήρξε άνεκαθεν ακρίτας και πολιτιστική έστία του Έλληνισμού.

Στό Μελένικο τό 1800 λειτουργούσε 'Ανώτερο Έλληνικό Σχολείο, στό

όποιο ἀρχιδιδάσκαλος διετέλεσε ὁ Δημήτριος Καλαμβακίδης. Τό 1913 λειτουργοῦσαν ἑξατάξιο Ἑλληνικό Δημοτικό Σχολεῖο, Παρθεναγωγεῖο, τετρατάξιο Ἡμιγυμνάσιο καί Νηπιαγωγεῖο.

Τά σχολεῖα τοῦ Μελενίκου ἐπί τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαν κανονικά καί μέ πλήρες προσωπικό. Αὐτό ἐπιτυγχανόταν χάρις στή συνδρομή τῶν κατοίκων καί στή γενναία ἀρωγή τῶν διαβιούντων στήν Αὐστροουγγαρία πλουσίων Μελενικίων. Τά κυριώτερα κληροδοτήματα ὑπέρ τῶν σχολείων τοῦ Μελενίκου ἦσαν τοῦ Γεωργίου Χατζηνικολάου, τοῦ Μανασῆ Ἡλιάδη καί τοῦ Ἀναστασίου Παλλατίδη.

Στήν ὀνομαστή Σχολή του δίδαξαν κατά καιρούς ἐξέχοντες διδάσκαλοι, ὅπως οἱ Μανασῆς Ἡλιάδης, Χριστόφορος Φιλητάς, Πέτρος Παπαγεωργίου, Ἀδάμ Ζαπέκος, Γεώργιος Τζιέρης, Ἰωάννης Βασματζίδης, Δημήτριος Λάσκαρις (γόνος τῆς γνωστῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου) καί πολλοί ἄλλοι. Οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς συνέχιζαν τίς σπουδές τους στίς Σέρρες.

Τό Μελένικο ἀνέδειξε μεγάλους ἄνδρες πού διακρίθηκαν στά Γράμματα. Μεταξύ αὐτῶν ἀναφέρουμε τόν Μανασῆ Ἡλιάδη, ἰατρό καί λόγιο πού ἔγινε τό 1780 διευθυντής τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου, τόν Ἀναστάσιο Παλλατίδη, οἰκογενειακό ἰατρό τῆς Καισαροβασιλείας, τόν Ἀναστάσιο Πολυζωΐδη, διακεκριμένο πολιτικό, λόγιο ἀγωνιστή τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ '21 καί πρόεδρο τοῦ ἐν Ναυπλίῳ Δικαστηρίου πού ἐδίκασε τόν Κολοκοτρώνη, τόν Ἀναστάσιο Χρηστομάνο, ἰδρυτή τοῦ Χημείου καί καθηγητή τῆς Χημείας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί πολλούς ἄλλους.

Στό Μελένικο, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, λειτουργοῦσαν πολλά σωματεῖα καί σύλλογοι, ὅπως ἡ «Φιλανθρωπική Ἐταιρία» ἡ ὁποία εἶχε μεγάλη πολιτική ἰσχὺ καί ἀπελάμβανε μεγάλου κύρους στοὺς σατράπες τῶν Σερρῶν καί στοὺς τοπάρχες τῆς περιφέρειας, ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Κυριῶν καί Δεσποινίδων «ἡ Ἀρμονία», ἡ ὁποία, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀνεκτίμητη ἐθνική προσφορά της, ἀνέπτυξε καί μεγάλη φιλανθρωπική δράση, καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων Μελενίκου» πού ἦταν σωματεῖο ἀνδρῶν μέ παρεμφερεῖς σκοπούς.

Τόσο ἡ «Ἀρμονία», ὅσο καί ὁ «Σύνδεσμος Εὐελπίδων» συνεχίζουν σήμερα ἀδιαλείπτως τὴν ἐθνωφελή τους δράση στό Σιδηρόκαστρο. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι στό Σιδηρόκαστρο φυλάσσονται ἀπὸ τόν «Σύνδεσμον Εὐελπίδων Μελενίκου» τὰ ἀρχεῖα τοῦ «Κοινοῦ Μελενίκου», τὰ ὁποία με-

ταφέρθηκαν εκεί από τους Μελενικίους τον Ιούλιο του 1913, όταν εξαναγκάσθηκαν να έκπατρισθούν από τις πατρογονικές εστίες τους συνεπεία της διά της άδίκου Συνθήκης του Βουκουρεστίου της 28ης Ιουλίου 1913 παραχωρήσεως του Έλληνικοτάτου Μελενίκου στους Βουλγάρους.

Πολλοί είναι αυτοί που μέ τή γραφίδα ή μέ τό χρῆμα, ή καί προσφέροντας τή ζωή τους αγωνίσθηκαν για τήν έπιτυχία της Έθνεγεργσίας του 1821. Έκεινος, όμως, για τον όποιο πρέπει να καυχώμαστε ιδιαίτερα έμεις οι Σερραίοι, είναι ο Έμμανουήλ Παπᾶς, ο άρχιστράτηγος των Μακεδονικών Δυνάμεων κατά τήν Έπανάσταση του '21, ο όποίος, όπως είναι γνωστό, υπέστη μεγάλες θυσίες χάριν του Άγώνος, στη διάθεση του όποίου αναλώθηκε κυριολεκτικῶς έκτός από τήν μεγάλη περιουσία του, καί ή ζωή του, καθώς επίσης καί ή ζωή όλων σχεδόν των μελών της οικογενείας του.

Κατά τήν περίοδο του Μακεδονικού Άγώνα (1903-1908), ή πόλη των Σερρών υπήρξε κεντρικός πυρήνας σε όλόκληρη τήν Άνατολική Μακεδονία καί ή συνεισφορά των κατοίκων της στην έπιτυχή όργάνωση καί διεξαγωγή του απέβη αποφασιστικής σημασίας.

Ο ιστορικός των Σερρών αείμνηστος Πέτρος Πέννας, στη μελέτη του «Η όργάνωση του Μακεδονικού Άγώνος στην περιοχή του Σαντζακίου Σερρών», αναφέρεται διεξοδικῶς στη μεγάλη συμβολή των ύποδούλων Σερραίων στην όργάνωση καί τή διεξαγωγή του Μακεδονικού Άγώνα στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών, ο όποίος, όπως είναι γνωστό, αποσκοπούσε στο να διατηρηθεί αλώβητη ή χριστιανική πίστη έναντι του Τούρκου κατακτητή καί ο Έλληνισμός καί ή Όρθοδοξία έναντι των Βουλγάρων, οι όποιοι από τά μέσα του 19ου αιώνα χρησιμοποίησαν κάθε μέσον για να έπιτύχουν τον άφελληνισμό του Μακεδονικού χώρου.

Στόν έξαιρετικά δύσκολο καί διμέτωπο αυτόν άγώνα, ή πόλη των Σερρών υπήρξε τηλαυγής φάρος καί άκαταμάχητο φρούριο έναντι της σλαβικής έπιβουλής.

Σήμερα ή πόλη των Σερρών, μέ τήν πλούσια πνευματική καί πολιτισμική παράδοση, παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη καί πρόοδο σε όλους τους τομείς. Στόν πνευματικό τομέα, ειδικότερα, υπάρχουν έν ενεργεία Σύλλογοι καί φορείς, οι όποιοι μέ τις έκδηλώσεις που διοργανώνουν συντελούν στην πνευματική καί πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων.

Μεταξύ των Σερραϊκών πνευματικών Σωματείων, αναμφίβολα πρωτεύουσα θέση κατέχει ή έν Άθήναις Ιστορική καί Λαογραφική Έταιρία

Σερρών-Μελενίκου, ή όποία ιδρύθηκε τό 1952 μέ πρωτοβουλία Σερραίων διανοομένων τής πρωτεύουσής, μέ σκοπό τήν περισυλλογή και διάσωση του ιστορικού, αρχαιολογικού, λαογραφικού και γλωσσικού ύλικού, τήν έρευνα και μελέτη τής προγενέστερης, αλλά και τής σύγχρονης ιστορίας, τής λαϊκής τέχνης και πάσης κοινωνικής έκδηλώσεως, ως και τής διατηρήσεως και περισυλλογής των παλαιών εθίμων και παραδόσεων, τής περιοχής του πάλαι ποτέ Σαντζακίου Σερρών και των όκτώ αυτού Καζάδων (Έπαρχιών), ήτοι του Καζά Σερρών, Ζίχνας, Νευροκοπίου, Ρασλοκίου, Άπάνω Τζουμαγιάς, Μελενίκου, Σιδηροκάστρου και Πετριτίου.

Μεταξύ των ιδρυτών τής Έταιρίας υπήρξε ό αποβιώσας πέρυσι άειμνητος Πέτρος Πέννας, ό όποιος και διετέλεσε γενικός γραμματεός αυτής και πρόεδρος επί μακράν σειράν έτών, έπιμελούμενος μαζί μέ τους έκ των συνιδρυτών και συνεργατών του, άειμνήστων Νατάλη Πέτροβιτς και Τριανταφύλου Θεοδωρίδη, τής έκδόσεως του βραβευμένου από τήν Άκαδημία Άθηνών περιοδικού συγγράμματος τής Έταιρίας «Σερραϊκά Χρονικά», πού άποτελούν πολύτιμη κιβωτό του σερραϊκού πνευματικού θησαυρού.

Η έπιστημονική και πνευματική παρουσία του Πέτρου Πέννα στην πόλη των Σερρών υπήρξε ξεχωριστή. Έκτός από τίς άναρίθμητες μελέτες και άρθρα του πού δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς σε περιοδικά και σε έφημερίδες των Άθηνών, τής Θεσσαλονίκης και των Σερρών, ό Πέννας έξέδωσε τήν Ιστορία των Σερρών (Α' έκδοση τό 1938, Β' τό 1966), πού του προσέδωσε έπάξια τόν τίτλο του ιστορικού των Σερρών. Ό Πέννας άποτελεί, γενικότερα, προσωπικότητα μέ πολύχρονη πνευματική δράση και πολυσχιδές συγγραφικό έργο. Μαζί μέ άλλους έξέχοντες Μακεδόνες τής πρωτεύουσής ίδρυσαν τό 1945 τήν Έθνική Ένωση Βορείων Έλλήνων (Ηπειρωτών, Μακεδόνων και Θρακών) και τό 1952, όπως ήδη σημειώθηκε, τήν Ιστορική και Λαογραφική Έταιρία Σερρών -Μελενίκου, των όποιων άμφοτέρων ό έχων τήν τιμή νά σās όμιλεί είναι σήμερα πρόεδρος. Ό Πέτρος Πέννας έδωσε άκόμη πολλές διαλέξεις, έκαμε άρκετές εισηγήσεις και ανακοινώσεις σε έπιστημονικά συνέδρια και, γενικά, συνέβαλε άποφασιστικά στη διατήρηση και διαφύλαξη τής παράδοσης και τής ιστορικής μνήμης. Ό Δήμος Σερρών, σε άναγνώριση τής τεράστιας έθνικής και πνευματικής προσφορās του, προς τήν πόλη και τόν Νομό Σερρών γενικότερα, του άπένευσε τό 1990 τό μετάλλιο τής πόλεως και τό 1993 ειδικό τιμητικό ψήφισμα.

Διακεκριμένος ιστοριογράφος τῶν Σερρῶν εἶναι ἐπίσης καί ὁ ἀκούραστος πνευματικός ἐργάτης Γεώργιος Καφταντζής, λογοτέχνης καί συγγραφεύς, πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου «Ὀρφεύς», ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τρίτομη ἱστορία τῶν Σερρῶν. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Καφταντζή, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε πολύ νωρίς στή σερραϊκή πνευματική ζωή, εἶναι πολυσύνθετη, μέ ἔντονη πνευματική, συγγραφική (ποίησι, θέατρο, διήγημα) κ.ἄ. δραστηριότητα. Δέν θά εἶναι ὑπερβολή νά λεχθεῖ ὅτι ὁ Γεώργιος Καφταντζής βρίσκεται σήμερα στήν πρωτοπορία τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Ἐπίσης, θά πρέπει νά σημειώσουμε ἰδιαίτερος ὅτι ὁ γνωστός Σερραῖος συγγραφέας Βασίλειος Τζανακάρης, ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Γιατί», κυκλοφόρησε πρόσφατα τό Β΄ Τόμο τῆς «Εἰκονογραφημένης Ἱστορίας τῶν Σερρῶν», μέ 512 σελίδες, ἑκατοντάδες σπάνιες φωτογραφίες, ἔγγραφα, χάρτες καί ντοκουμέντα ἀπό τή ζωή τῆς πόλεως καί τῶν κατόικων της, σέ μιά πολυτελή τετράχρωμη ἔκδοση.

Ὁ Β΄ αὐτός Τόμος τῆς «Εἰκονογραφημένης Ἱστορίας τῶν Σερρῶν», ὅπως ἔγραψε ἡ ἔγκριτη ἐφημερίδα τῶν Σερρῶν «Ἡ Πρόοδος» (φύλλο 30ῆς Νοεμβρίου 1995), ἀνατρέχει ἀπό τό ἔτος 1907 μέχρι καί τό ἔτος 1947 καί περιγράφει μιά ὁλόκληρη ἐποχή καί μέσα ἀπό αὐτήν τή ζωή τῶν ἀνθρώπων ἀπό τά μικρά καί τά μεγάλα συμβάντα, τόν κινηματογράφο, τό θέατρο καί τίς κάθε εἴδους παραστάσεις, τό ξεκίνημα τοῦ σερραϊκοῦ ἀθλητισμοῦ, τό ἐργατικό κίνημα, τό κίνημα τοῦ '35, τήν πρώτη ἐκλογική νίκη τοῦ Κωνσταντίνου Καραμανλή ἕως τά χρόνια πού ἀκολούθησαν τή δικτατορία τοῦ Μεταξά, τόν πόλεμο, τήν ἐθνική μας ἀντίσταση, τήν ἀπελευθέρωση καί τά πρῶτα μεταπελευθερωτικά χρόνια. Ἰδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στήν πυρπόληση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν τόν Ἰούνιο τοῦ 1913, τήν ὁποία ὁ συγγραφεύς, μέ τόν τίτλο «Ἡ θυσία μιᾶς πόλης», καταγράφει μέρα μέ τή μέρα, ὥρα μέ τήν ὥρα, στιγμή μέ τή στιγμή.

Τό βιβλίο συμπληρώνεται μέ ἕνα πανέμορφο φωτογραφικό ἀφιέρωμα στίς σερραϊκές ἐξοχές καί κλείνει μέ τό «Χρονικό τῆς Σερραϊκῆς Τυπογραφίας» ἀπό τοῦ 1878 μέχρι τοῦ 1960, στό ὁποῖο καταγράφονται, ἐκτός τῶν σερραϊκῶν ἐφημερίδων, καί ὅλες οἱ ἐκδόσεις πού πραγματοποιήθηκαν μέχρι τήν κήρυξη τοῦ πολέμου τό 1940 καί μέ ἕνα μικρό ἀσπρόμαυρο φωτογραφικό «portfolio» τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν στά χρόνια 1950-1960.

Ξεχωριστή εἶναι στήν πνευματική ζωή τῶν Σερρῶν καί ἡ παρουσία τοῦ ἐκ Σύρου καταγομένου, ἀλλ' ἤδη ἀπό πολλῶν ἐτῶν μονίμως ἐγκατε-

στημένου στίς Σέρρες, λογοτέχνη και συγγραφέα, Εὐαγγέλου Ἀσπιώτη, τοῦ ὁποίου πολυποίκιλη εἶναι ἡ προσφορά στά Γράμματα. Κυριώτερα ἔργα του: «Ρωγμές», «Ἡ ρημαγμένη Πολιτεία», «Λυρικός Λόγος» κ.ἄ.

Μεταξύ τῶν πολλῶν Συλλόγων καί Σωματείων πού ὑπάρχουν σήμερα στίς Σέρρες, διακρίνεται ὁ Ὀμιλος «Ὀρφεύς» (χωρίς, βέβαια, νά ὑποτιμοῦμε καί τά ὑπόλοιπα), ὁ ὁποῖος μέ πρόεδρο τόν Γ. Καφταντζή καί μέ τή συμβολή τῶν ὑπολοίπων δραστηρίων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ του Συμβουλίου καί μέ τήν ἐξαιρετη ἀπόδοση τῶν ἑπτὰ τμημάτων πού διαθέτει (Μουσικοῦ, Λαογραφικοῦ, Χωροδιακοῦ, Θεατρικοῦ, Εἰκαστικῶν Τεχνῶν, Ἀθλητικοῦ καί Κινηματογραφικῆς Λέσχης), πρωτοστατεῖ σέ κάθε ἐθνική καί πνευματική ἐκδήλωση τῶν Σερρῶν, συμβάλλοντας ἀποφασιστικά στήν ἀνάπτυξη τοῦ τόπου καί ἀποτελώντας τό προσφιλέστερο σωματεῖο πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καί ἐθνικῆς προβολῆς γιά τήν πόλη τῶν Σερρῶν. Ἐχοντας σταθερή ἀνοδική πορεία ὁ «Ὀρφεύς», συνεχίζει τήν παλαιά του αἴγλη, ἀναπτύσσοντας δραστηριότητες πού ἐπεκτείνονται σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς (θεατρικές παραστάσεις, μουσικοχορευτικές ἐκδηλώσεις, συναυλίες, διαλέξεις κλπ.).

Ὁ «Ὀρφεύς» ὡς Μουσικογυμναστικός Σύλλογος ἰδρύθηκε τήν 1η Αὐγούστου τοῦ 1905 καί συνέδεσε ἄρρηκτα τήν ὑπαρξή του καί τήν ἐθνωφελή, πολιτιστική καί κοινωνική δραστηριότητά του μέ τήν ἱστορία τῆς πόλεως καί τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν.

Πράγματι, ἡ ἴδρυση τοῦ «Ὀρφέως» κατά τήν κρίσιμη ἐκείνη γιά τό Ἔθνος μας ἐποχή, ἔγινε μέν ὑπό τό πρόσχημα καί τοὺς φανερούς σκοπούς τῆς μουσικῆς, ἀθλητικῆς καί καλλιτεχνικῆς διαπαιδαγωγίσεως καί ψυχαγωγίας τῆς σερραϊκῆς νεότητος, πραγματικός ὁμως σκοπός του ἦταν ἡ ἐθνική ἀνάταση καί ἡ μέ κάθε μέσο ἐνίσχυση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Ἐπιβεβαίωση τούτου ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι πολύ σύντομα ὁ «Ὀρφεύς» μετεβλήθη σέ μουσικό ἐργαστήριον ἀγωνιστῶν καί ἐκτελεστικό ὄργανον τῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν τοῦ Προξενείου.

Σέ ὅλη τή διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, ὁ «Ὀρφεύς», ἔχοντας τήν ἀμέριστη ὑποστήριξη ὅλης γενικά τῆς Σερραϊκῆς Κοινωνίας, πρόσφερε ὑψιστες καί ἀνεκτίμητες ἐθνικές ὑπηρεσίες καί κατέστη τό ὄπλοστάσιο καί τό φυτώριον τῶν Μακεδονομάχων.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ὀργάνωση γυμναστικῶν ἀγώνων μέ συμμετοχή ἀθλητῶν ἀπό ὅλα τά χωριά τῆς περιφερείας τῶν Σερρῶν καί οἱ συχνές θεατρικές παραστάσεις πού δίδονταν στίς δύο θεατρικές σκηνές, δηλαδή τή χειμε-

ρινή πού ήταν μέσα στην αίθουσα και τή θερινή πού ήταν στό χώρο του γυμναστηρίου, μέ έργα ἐθνικοῦ περιεχομένου ἀπό ἐκλεκτούς θιάσους ἀπό τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα και τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ Ὁμίλου «Ὀρφεύς», ἀναζωπύρωνε τό ἐθνικό φρόνημα και συντελοῦσε στην ψυχική ἀνάταση και ἐνθάρρυνση για τόν Ἀγώνα.

Συμπλήρωμα ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων, ἀποτελοῦσε ἡ 50μελής Φιλαρμονική Μουσική, ἡ ὁποία στίς θρησκευτικές ἐορτές και τίς ἐθνικές ἐπετείους ἐπαιάνιζε μέσα στην πόλη και περιερχόταν τά χωριά, ὅπου μέ ἐμβατήρια και πατριωτικά θούρια ἐμφύχωνε τούς κατοίκους και τούς ἔδινε κουράγιο για νά συνεχίσουν μέ ἐθνικό παλμό και ἐνθουσιασμό τόν Μακεδονικό Ἀγώνα. Τοῦ Ἀγώνα αὐτοῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, και προελέχθη, πυρήνας κεντρικός στην Ἀνατολική Μακεδονία ὑπήρξε ἡ πόλις τῶν Σερρῶν, ἡ ὁποία μέ τήν μακραίωνη και ἐνδοξη ἱστορία της, μέ τήν ὁμοιογένεια τοῦ ἐκ τριάντα χιλιάδων κατοίκων ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της, μέ τήν ἀκτινοβολία τῆς πνευματικῆς της παραδόσεως, και μέ τό ἀκμάζον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐμπόριο, ἦταν ἐπόμενο νά δεχθεῖ τό κύριο βάρος τῆς ὀργανώσεως και τῆς διεξαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων σέ ὅλη τήν περιφέρεια.

Κατά τή χρονική περίοδο 1913-1918, ὁ «Ὀρφεύς» ἀναγκάστηκε νά ἀναστείλει τήν πολυσχιδή ἐθνική και κοινωνική του δραστηριότητα. Σέ αὐτό συνετέλεσαν ὁ ἐμπρησμός τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν, οἱ διώξεις τῶν μελῶν του και ἡ διαρπαγή και καταστροφή τῶν ἀρχείων του ἀπό τούς Βουλγάρους. Τό 1919 ὅμως ἐπανασυνεστήθη και ἐπιδόθηκε μέ νέα ζέση στην ἐκπλήρωση τῶν μουσικῶν, καλλιτεχνικῶν και ἀθλητικῶν του σκοπῶν, ἀνακτῆσας και πάλι τήν παλιά του αἴγλη. Ἡ ἐπιστράτευση και ἡ Μικρασιατική ἐκστρατεία και καταστροφή ἐπέφεραν νέα ἀνάσχεση τῆς δράσεώς του, για νά συνεχίσει ἀπό τοῦ ἔτους 1925 και ἐφεξῆς τήν ἀνοδική και πάλι πορεία του.

Σήμερα, μετά πάροδο 90 ἐτῶν ἀπό τήν ἴδρυσή του, ὁ «Ὀρφεύς», ὑπό τήν ἄξια και δραστήρια Διοίκησή του, ἐκπληρώνει στό ἀκέραιο τούς ἐθνικούς και πολιτιστικούς σκοπούς του, διατηρεῖ πλήρως τήν παλαιά του αἴγλη και δικαιώνει τήν ἱστορία του — πού εἶναι ἕνα κομμάτι τῆς ἐνδοξης ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν και τῆς περιοχῆς των — συγκεντρώνοντας ἀμέριστη τήν ἐκτίμηση τοῦ Σερραϊκοῦ Λαοῦ πού τήν ἐπιδεικνύει αὐτός σέ κάθε εὐκαιρία. Πρόσφατα ὁ «Ὀρφεύς», ἐορτάζοντας τή συ-

μπλήρωση 90 χρόνων από την ίδρυσή του, οργάνωσε με μεγάλη επιτυχία σειρά έορταστικών εκδηλώσεων.

Θά πρέπει επίσης νά εξάρουμε καί τή μεγάλη συμβολή στην πνευματική ανάπτυξη τών Σερραίων τής Σερραϊκής Πολιτιστικής Έταιρίας (Σ.Π.Ε.), ή όποια, υπό τήν προεδρία του δραστηρίου καί έγκριτου δικηγόρου τών Σερρών Κων/τίνου Παπαπαναγιώτου, μέ τή σειρά τών μαθημάτων ύψηλού έπιπέδου πού γίνονται στό έντευκτήριό της, από του έτους 1963 από διαφόρους διακεκριμένους όμιλητές (καθηγητές Πανεπιστημίου κλπ.), έπιτελεί σπουδαίο πνευματικό έργο καί ανταποκρίνεται πλήρως στους καταστατικούς σκοπούς της.

Άπό τό έτος 1958 διοργανώνει ποικίλες πνευματικές εκδηλώσεις καί ό Σύλλογος Φίλων Γραμμάτων καί Τεχνών.

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ακόμη ότι σήμερα στίς Σέρρες παρατηρείται λίαν άξιόλογη πολιτισμική κίνηση σέ όλους τούς τομείς. Σ' αυτό συμβάλλουν πολύ καί οι διάφοροι άθλητικοί, πολιτιστικοί, λαογραφικοί καί έξωραϊστικοί σύλλογοι.

Εΐναι άξία ιδιαίτερας μνείας καί εξάρσεως ή άποφασιστική συμβολή στην πολιτιστική ανάπτυξη τών Σερρών του κατά τό έτος 1983 ίδρυθέντος Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Σερρών, τό όποιο μέ τά πολλά τμήματα έπιμορφώσεως πού διαθέτει καί μέ τίς ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου πού διοργανώνει, συμβάλλει ιδιαίτερα στην πνευματική ανάπτυξη τών Σερραίων. Στίς δραστηριότητές του περιλαμβάνεται καί ή περιοδική έκδοση τής Έπετηρίδας του «Σερραϊκά Άνάλεκτα».

Έξ άλλου, τό κατά τό έτος 1985 ίδρυθέν Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο τών Σερρών, μέ τά έξαιρέτα θεατρικά έργα πού άνέβασε μέχρι τώρα (όπως ό «θρίαμβος του Έρωτα» του Μαριβό, ό «Πρωτεουσιάνος» του Γ. Ρούσσου, ή «Φαίδρα» του Γ. Ρίτσου κ.ά.), ίκανοποιεί τίς άπαιτήσεις του θεατρόφιλου κοινού όχι μόνον τής πόλεως καί τής περιοχής τών Σερρών, αλλά καί άλλων πόλεων τής Μακεδονίας καί τής πρωτεύουσας άκόμη, στην όποια έφέτος παρουσίασε μέ μεγάλη επιτυχία τήν κωμωδία του Άριστοφάνη «Ίππής». Τό 1986 ίδρυσε καί Παιδική Σκηνή.

Κατά τόν ιστορικό καί λογοτέχνη Γιώργο Καφταντζή, τά άρχαιότερα έργα γλυπτικής πού βρέθηκαν στίς Σέρρες είναι τής ρωμαϊκής έποχής, ένώ έργα ζωγραφικής δέν έχουμε από τήν άρχαιότητα. Η ζωγραφική ήγασε στην περιοχή τών Σερρών κατά τήν ύστερη βυζαντινή περίοδο,

μέ σπουδαίο κέντρο τό περίφημο μοναστήρι του Προδρομού Σερρών πού ιδρύθηκε τό έτος 1276, όπου υπάρχουν εικονογραφίες του 14ου αιώνα, από τίς πιό ένδιαφέρουσες στή χώρα μας.

Τό παλαιότερο και σπουδαιότερο κτήριο των Σερρών είναι ό αναστηλωμένος ναός των Άγίων Θεοδώρων (ή παλαιά Μητρόπολη), ό όποιος είναι μεγάλη όρθογώνια έλληνιστική βασιλική, τρίκλιτη. Πρόκειται για τό λαμπρότερο βυζαντινό μνημείο της πόλεως των Σερρών, συνδεόμενο άρρηκτα μέ την μακραίωνα ιστορία και τίς τύχες της.

Η άρχική κατασκευή της εκκλησίας αυτής ανάγεται σέ χρόνους παλαιοχριστιανικούς και κατά καιρούς, έξαιτίας των πολλών καταστροφών πού υπέστη, δέχθηκε διάφορες προσθήκες και άλλεπάλληλες επεμβάσεις πού άλλαξαν την άρχική μορφή της. Είναι μάλλον κτίσμα του 11ου-12ου αιώνα.

Άλλα αξιόλογα κτήρια είναι ό "Άγιος Νικόλαος στην Άκρόπολη (Κουλάς) των Σερρών, ό όποιος είναι κοιμητηριακός ναός μέ κρύπτη πού κτίσθηκε πιθανώς τον 14ο αιώνα, καθώς και οι ναοί του Άγίου Γεωργίου Κρουονερίτη και του Άγίου Ίωάννου Προδρομού (Προδρομούδι), οι όποιοι είναι μνημεία άρχιτεκτονικά των άρχων ίσως του 14ου αιώνα. Άλλο αξιόλογο βυζαντινό μνημείο είναι ό Πύργος του Όρέστη στή δυτική πλευρά του περιβόλου της Άκροπόλεως των Σερρών. Σύμφωνα μέ την έπιγραφή («Πύργος Στεφάνου Βασιλέως όν έκτισεν Όρέστης»), πρόκειται για κτίσμα του Στεφάνου Δουσάν, δυνάμενο νά χρονολογηθεί μεταξύ του 1345 και του 1355.

Άξιόλογα είναι και πολλά όθωμανικά οικοδομήματα πού δείχνουν την έπιμξία της Άνατολικής και Βυζαντινής τέχνης. Κυριότερα από αυτά είναι τό Μπεζεστένι, στό κέντρο των Σερρών, τό όποιο πιθανώς κτίσθηκε τό 1385 και χρησίμευε ως κλειστή αγορά ύφασμάτων και ειδών πολυτελείας και σήμερα στεγάζει τό Άρχαιολογικό Μουσείο Σερρών, τό Τζαμί Άχμέτ Πασά πού κτίσθηκε τό 1492 και βρίσκεται κοντά στό ρέμα των Άγίων Αναργύρων (περίφημο άλλοτε για τη χάρη και την κομψότητά του) και τό Τζιντζιρλί Τζαμί πού βρίσκεται στην όδό Άδριανουπόλεως.

Παλαιά άρχοντικά και αξιόλογα ιδιωτικά κτήρια δέν διασώζονται σήμερα πολλά στίς Σέρρες, έξ αιτίας των πολλών καταστροφών και ιδιαίτερα της πυρπολήσεως της πόλεως υπό των Βουλγάρων τό 1913.

Χαρακτηριστικό δείγμα λαϊκής άρχιτεκτονικής, μακεδονικού ρυθμού, είναι ή οικία του Ζαπάρα πού σώζεται στή συνοικία Ίμαρέτ και είναι

Ψηφιδωτή εικόνα του αγίου Άνδρέα, τμήμα ευρύτερου μωσαϊκού, με θέμα τόν Μυστικό Δείπνο, στό ναό τών Άγίων Θεοδώρων (Β. Τζανακάρη, Εικονογραφημένη Ίστορία τών Σερρών, τόμ. Α΄, Σέρρας 1991, σ. 379).

διώροφη λιθόκτιστη, ή οικία Σιμαντόφ, δείγμα εξαιρετης λαϊκής αρχιτεκτονικής πού στέγαζε τό Ίταλικό Προξενείο, και τά κτήρια του Σιδηροδρομικού Σταθμού, πού είναι κτίσματα του περασμένου αιώνα.

Νεοκλασικά κτίρια μπορούν να θεωρηθούν, επίσης, τό Διοικητήριο στην οδό Μεραρχίας πού κτίσθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα σε σχέδια του αρχιτέκτονα Ξενοφώντος Παιονίδη, ή οικία του Ουμβέρτου Άργυρου, του γνωστου Σερραίου ζωγράφου, ακαδημαϊκου και καθηγητου της Σχολής Καλών Τεχνών, στη διασταύρωση των οδών Μεγ. Άλεξάνδρου και Άθανασίου Άργυρου, τό κτήριο στη γωνία των οδών Κωνσταντινουπόλεως - Άδριανουπόλεως πού στεγάξει τό Λαογραφικό Μουσείο των Σαρακατσάνων (τό όποιο ήδη μεταφέρεται σε ιδιόκτητο νεόδμητο κτήριο), τό κτήριο στην οδό Δημ. Μαρούλη, όπου στεγάζεται τό Κέντρο Άποκαταστάσεως Άτόμων με ειδικές ανάγκες, τό κτήριο του ΚΑΠΗ Σερρών στο Πάρκο των χλιοδένδρων, ή Έθνική Τράπεζα πού δεσπόζει στην κεντρική πλατεία των Σερρών, τό Όρφανοτροφείο Άρρένων, ή οικία κληρονόμων Βασ. Σχινά και ή οικία Λεβέντη.

Παρά τό γεγονός πάντως ότι ή πόλη των Σερρών μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1913 έχασε την παλιά φυσιογνωμία της και τον παραδοσιακό χαρακτήρα της, με αποτέλεσμα να μη διασωθούν τά παλιά άρχοντικά της, εν τούτοις υπάρχουν ακόμη και σήμερα γειτονιές και σπίτια πού διατηρούν, επί του παρόντος τουλάχιστον, τό χρώμα και την άρχοντιά της παλαιάς καλής εποχής, ή όποία δυστυχώς άργοςβήνει στο βωμό της σύγχρονης τεχνολογικής εξέλιξης και της άναρχης δόμησης.

Θά πρέπει, τέλος, να αναφέρουμε ακόμη ότι ή πόλις των Σερρών έχει να επιδείξει πλούσια μουσική παράδοση από τό 1800 μέχρι των ήμερών μας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο έρευνητής Γεώργιος Άγγειοπλάστης στο βιβλίο του «Η μουσική στις Σέρρες από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι σήμερα», ή μουσική για τους κατοίκους των Σερρών δεν είναι άπλό χόμπι, αλλά δεύτερη φύση. Οί Σερραίοι, λαός φιλόμουσος, δεν έχασαν και δεν χάνουν την ευκαιρία να εκδηλώσουν τον συναισθηματικό του κόσμο με τραγούδια και μουσική. Άπό τους προεπαναστατικούς ακόμη χρόνους με την εξαιρετική ανάπτυξη του έμπορίου, ιδίως του βάμβακος και των ύφασμάτων πού κατασκευάζονταν στην πόλη, οί Σερραίοι είχαν τις πρώτες επαφές με τη δυτική μουσική και τά κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης (Λευψία, Βιέννη, Παρίσι κ.ά.). Οί ευπορώτερες οικογένειες μετακαλούσαν Ευρωπαίους καθηγητές μουσικής (πιάνο, βιολί),

ένω ή χρήση τών λαϊκῶν ὀργάνων (βιολί, σαντούρι, ζουρνᾶς, νταούλι, γκάϊντα κλπ.) στήν ὕπαιθρο ἀλλά καί μέσα στήν πόλη συντηροῦν μεγάλο χρονικό διάστημα τό μουσικό συναίσθημα τών Σερραίων. Ἀπό τοῦ 1800 ή ἐπαφή αὐτή μέ τήν εὐρωπαϊκή μουσική γίνεται ἐντονότερη. Ἦδη ἐμφανίζονται οἱ πρῶτες ὀρχήστρες ἐγγόρδων.

Σημαντικό ρόλο στήν καλλιέργεια τῆς μουσικῆς παράδοσης τών Σερρών ἔπαιξαν οἱ πολλές Φιλαρμονικές πού ἰδρύθηκαν ἀπό Ἑλληνικά Σωματεία στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, οἱ ὁποῖες καί ἀποτέλεσαν πολύτιμα σχολεῖα γιά τή μουσική κατάρτιση τοῦ λαοῦ τῆς τουρκοκρατούμενης πόλεως τών Σερρών.

Τήν περίοδο αὐτή Φιλαρμονικές, μέ διευθυντή τόν Γιάννη Βαῖου, διαθέτουν ή Ἑλληνική Κοινότητα, τό Γυμνάσιο, ή Κεντρική Ἀστική Σχολή, ὁ Ὅμιλος Ἑρασιτεχνῶν «Τερψιχόρη» καί ὁ «Ὀρφεύς».

Μεταπολεμικά, οἱ ὀρχήστρες ἐλαφρᾶς μουσικῆς καί τά φωνητικά σύνολα ἔχουν ἐντονη παρουσία, ἐνώ οἱ Σερραῖοι στρέφονται στή σύσταση καί ἀνάπτυξη πολυαριθμῶν χορωδιῶν καί τήν ὀργάνωση ἐκδηλώσεων κλασικῆς μουσικῆς, μέ κέντρο ἐνδιαφέροντος πάντα τόν ἱστορικό «Ὀρφέα». Ἔτσι, τό 1945 ἰδρύεται ή Χορωδία Σερρών μέ τόν Γιάννη Οὐζούνη, πολυπληθεῖς ἐκκλησιαστικές καί σχολικές χορωδίες μέ τίς καθηγήτριες μουσικῆς Ἑλπίδα Βεηλικτοῖδου καί Μαγδαληνή Ἰακωβίδου, ἐνώ ὁ Σερραῖος ἀρχιμουσικός Χρήστος Σταματίου μέ τή μικτή χορωδία τοῦ «Ὀρφέως», προβάλλει Πανελληνίως τό σερραϊκό δημοτικό τραγούδι.

Θά πρέπει νά ἀναφέρουμε, ἐπίσης, ὅτι οἱ Σέρρες διαθέτουν σήμερα τρία Ὁδεῖα (Ἑλληνικό, Νέο, Σερρών), δύο Μουσικές Σχολές (Ἀδελφῶν Λάμπρου, Τάνσαρλη), τρεῖς παιδικές ὀρχήστρες (Μάντζαρος, Ἀρίων, Ἱερᾶς Μητροπόλεως), μία Φιλαρμονική (Δῆμος), μία μαντολινάτα (Σχολή Ἀδελφῶν Λάμπρου), τή Σχολή Βυζαντινῆς Μουσικῆς «Ἁγιος Νικήτας ὁ Νέος», μέ τμήμα χορωδίας, τρεῖς μικτές πολυφωνικές χορωδίες («Ὀρφεύς», Δῆμος, Μουσικό Ἐργαστήρι), δύο ἀνδρικές ἐκκλησιαστικές χορωδίες, μία γυναικεῖα χορωδία (Ἀπόφοιτοι Γυμνασίου Θηλέων) καί τό Τμήμα Ἐκμάθησης Παραδοσιακῶν ὀργάνων τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Σερρών.